

Els campaners de Badalona

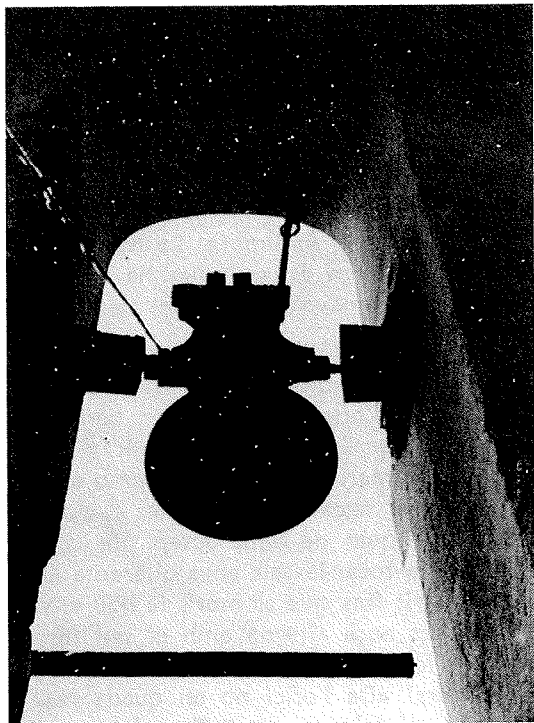
Xavier Moya

Us sorprendreu, potser, que hagi triat un tema tan desacostumat: els campaners, un ofici que gairebé pertany a la història.

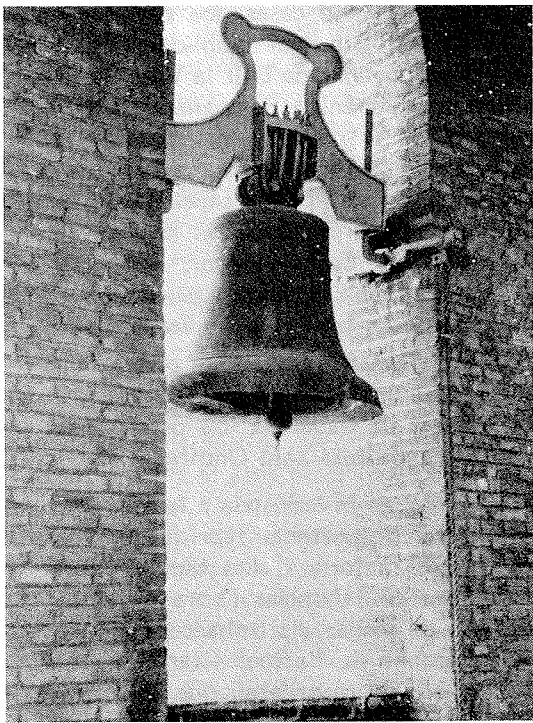
Confesso que a mi també em xocà quan em van suggerir de tractar-lo, més encara pel fet que no sóc pas un historiador. Alhora però, vaig sentir certa atracció per un tema que, si més no, m'encuriosia.

Ingènuament suposava que encara quedaven campaners d'aquells que estiraven la corda da-
per fer sonar les campanes de l'església.

A Badalona no se sap que en l'actualitat ningú ho fa així, i, ben segur, que arreu s'ha perdut aquest arcaic costum. La societat moderna l'ha transformat en una ocupació més còmoda. Avui dia, al campaner ja no li cal pujar dalt del campanar i estirar la soga; tota la seva tasca es limita només a prémer un botó, que és una feina més aviat ensopida i que es pot considerar en perill d'extinció. De campanes, cada cop n'hi ha menys i a la majoria de parròquies de construcció

Sant Geroni

Campanar de Sant Josep

recent ja no s'estilen. No fóra gens estrany que d'aquí a uns anys calgués consultar un diccionari per saber qué es un campaner...

Val a dir que la informació escrita sobre el tema és més aviat succincta la qual cosa ha determinat que gran part de la documentació hagi estat aconseguida de viva veu. Voldria assenyalar; així mateix, que no es tracta pas d'una història dels campaners badalonins sinó senzillament de l'exposició de tota una sèrie de dades entorn d'aquesta curiosa ocupació.

Podem situar l'origen de les campanes, i, conseqüentment dels campaners, en els rituals de l'antiga Xina, a Europa i al vell Egipte; el cristianisme va acabar adoptant-les. Les campanes de gran volum, però, no varen començar-se a fondre fins al segle XIII i el seu desenvolupament, així com l'adopció de torres-campanar, arrenca de l'Alta Edat Mitja. Badalona no és cap excepció i l'origen dels seus campaners és, doncs, ben remot. Encara que al segle XV, a la vila tan sols hi havia un temple, el de Santa Maria, sembla que no eren les seves campanes les úniques que hi havia a Badalona.

A més de les 140 cases que envoltaven la parròquia no hem d'oblidar les masies, aïnyades de Dalt la Vila; algunes d'elles també tenien campanar. De fet encara avui es conserva la campana de Can Miravitges; no és cap secret l'existència d'una petita capella a les grans masies i no sorprèn, doncs, la presència d'un cloquer. Cal anomenar, així mateix el monestir de Sant Jeroni de la Murtra o ermites com les de Poià o Sant Onofre, on les restes delaten els antics campanars. Sembla, doncs, factible que un dels primers campaners de Badalona fou precisament l'ermità anacoreta Sant Onofre.

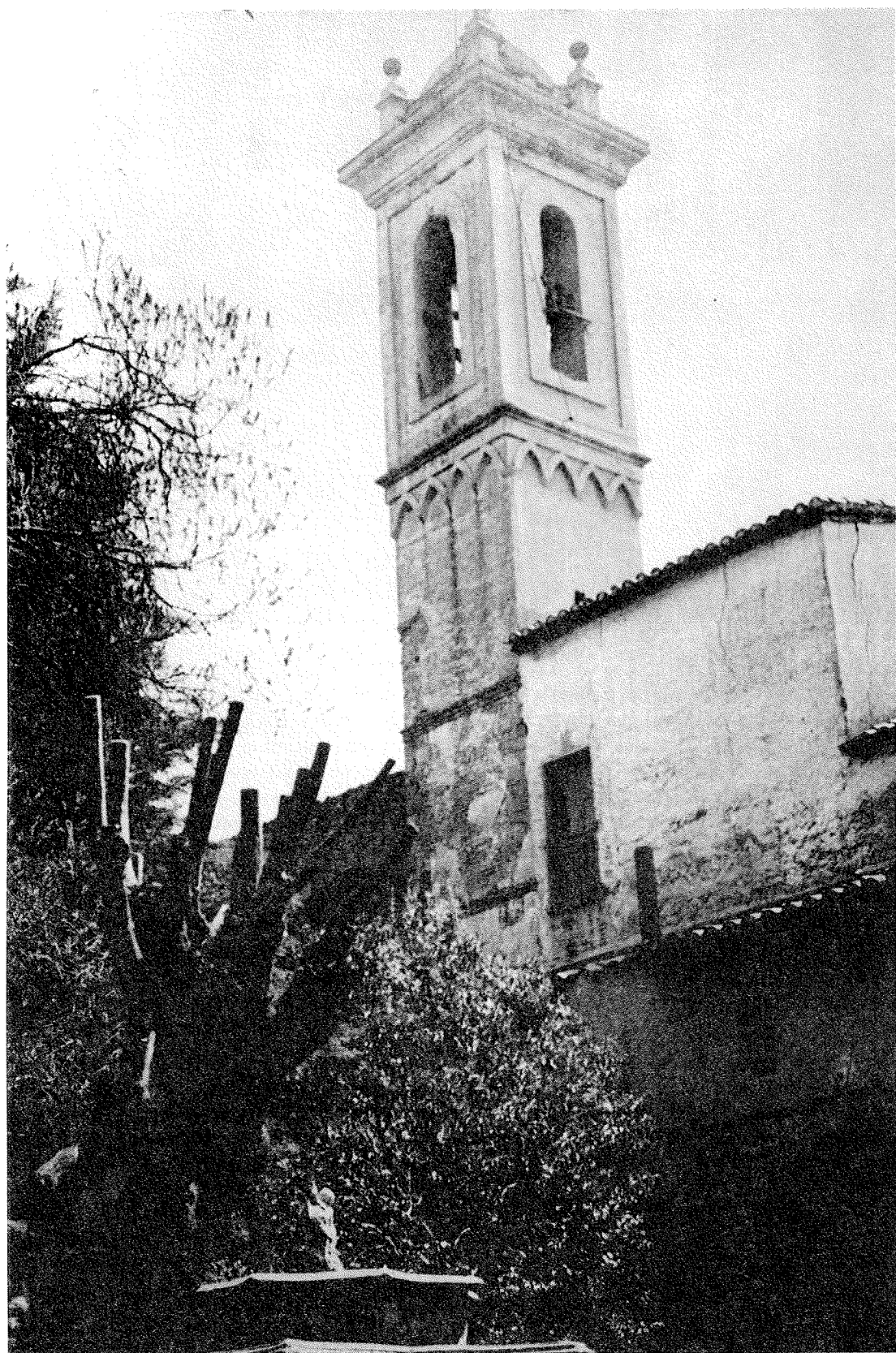
Amb l'inici de la indústria a la nostra ciutat es crearen importants fàbriques de teixits; la majoria d'elles també tenien campanes per anunciar l'hora de començar i l'hora de plegar als treballadors. Van ser el precedent de l'actual sirena. D'altra banda, alguns recordareu que a l'estació de Badalona es tocava una campaneta per anunciar l'arribada o la sortida del tren de

Montgat o de Poble Nou. No fora gens incorrecte d'anomenar campaner el cap d'estació d'uns anys enrera. L'acostumada impuntualitat dels trens de llavors persisteix avui dia malgrat la substitució de la campana pel xiulet...

Durant la guerra, el campaner, com a ofici qualificat, va anar desapareixent, coincidint una mica amb la destrucció de moltes campanes i l'amuntegament d'altres, provinents d'esglésies i convents badalonins, en patis grans. Probablement després serien foses i transformades en ferro nou per a la indústria. Un dia de setembre de l'any 1936 en Joaquim Font i Cussó trobà casualment un d'aquests «cementiris» de campanes en un solar del carrer de la Indústria.

Precisament gràcies a aquest ristoriador he sabut una curiosa particularitat: el bateig de les campanes. Resulta que abans de ser situades al cloquer eren beneïdes, se'ls posava un nom i, fins i tot, sovint, inscripcions on solia aparèixer l'apel·latiu del seu constructor. Així en una antiga campana del convent de la Divina Providència es llegia: «SANTA MARIA ORA PRO-NOBIS. ME HIZO MIGUEL FORCADA DE VICH. C. B. 1877». La major part de les llegendes eren en llatí però també se'n trobaven en català i en castellà. Solien ser batejades amb noms llargs; a Santa Maria, n'hi ha una que es diu MARIA ASSUMPTA JACOBA I MARIA ATRANFIXIONE, encara que familiarment els feligresos sempre l'han anomenada Assumpta. La tradició de posar-los nom és antiquíssima i els padrins acostumaven a ser gent de bona posició.

Un dels pocs testimonis vius que resten a Badalona de l'ofici de campaner, però dels d'abans, d'aquells que havien estirat la corda, és la Maria Estadella qui, amb els seus 80 anys, encara avui toca les campanes de la parròquia de Sant Josep. Va començar a tocar-les als anys quaranta amb el seu marit fins que ell morí, fa nou anys. D'aleshores ençà alterna amb el seu fill aquesta labor. Tota una generació de campaners! «De l'ofici no en queda res. Ara són elèctriques, sap? Tot plegat només has de pitjar un botonet i ja van

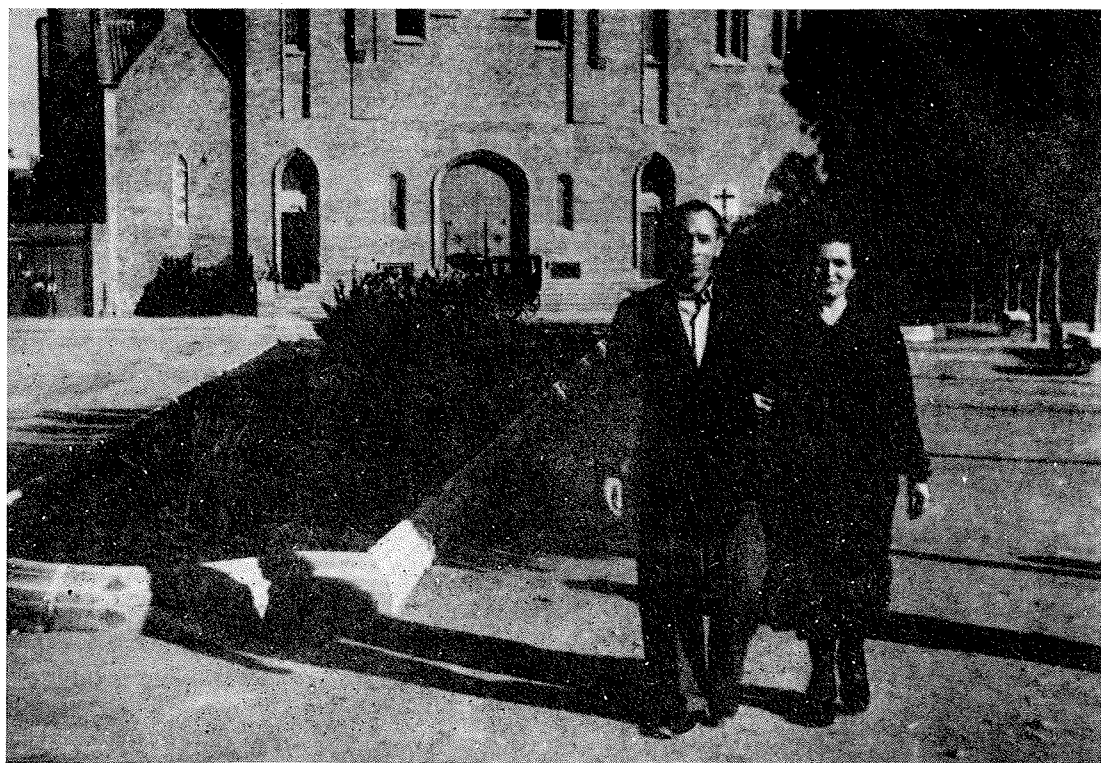

Foto: J. Sacases

soles». —Em diu la Maria Estadella—. «No com fa quinze anys que havies de pujar un «futimé» d'escalas i fer anar la corda». La vella campanera presumeix de la seva rigorosa puntualitat a l'hora de tocar: «sempre he anat a toc de campana», bromeja, «en canvi el meu fill Francisco en fa de més i de menys, no sembla de la mateixa escola». En Francesc Romeu fa de campaner des que tenia dotze anys, quan era escolà; antany molts escolans havien estat aprenents de campaners.

Un dels parroquians més antics de Sant Josep em revelà un detall que ignorava:

el campanar d'aquesta església fou utilitzat com a refugi pels republicans en temps de guerra, encara avui, sota la torre, es conserva aquest resguard. Sí, tot té la seva història i ben cert que la d'aquest cloquer és ben curiosa. N'hi ha més d'un que encara recorda el dia que va caure des de dalt de tot una de les campanes; miraculosament ningú no passava per sota en aquell instant. Sembla ser que el campaner va prendre al peu de la lletra allò de «llançar les campanes al vol»...

Llevat de Santa Maria i Sant Josep les parròquies badalonines solen ser de construcció recent o, si més no, aixecades els anys de la postguerra. Algunes ni tan sols tenen campanar, com el cas de Sant Pau, una fàbrica inactiva que es fa servir com a parròquia des de fa disset anys, o de Sant Roc, alçada fa més poc temps. «Aquí mai no hi ha hagut campanes, ens guiem per l'horari». —Em diu sorneguerament el rector. A Ntra. Sra. de «Lourdes» tampoc en tenen: «Valen molts diners i encara devem part de la parròquia, no ens podem permetre aquest luxe». —M'han explicat.

Als rectors de Ntra. Sra. del Rosari i de Sant Antoni de Llefià els sobtà força que els fes preguntes sobre el tema, fins i tot van pensar que jo estava de gaita. El primer em digué que de campanes no en tenien, ni ganes de tenir-ne. Confesso que em vaig divertir quan afegí didàcticament: «Em sembla una cosa de l'Edat Mitja, quan el temps es mesurava per les campanes o quan aquestes es feien servir per cridar l'atenció en casos d'emergència.

Can Barriga (Riera de Canyet)

Si ara hi ha rellotges, perquè hem d'emprar-les? No ho sé, tot això em sembla anacrònic, és com si avui dia preguntés a alguna persona si usa capa». I a la fi em declarà, tot riallejant:

«Això dels campaners em sembla una cosa de l'Opus». El segon em respongué amb una altra pregunta: «Campaners?, però a quin segle viu vostè? No em faci riure! «En moments com aquest pensava que el millor destí per tot el que estava escrivint fóra el pot de les escombraries, però, sia per obstinació, sia per la impossibilitat que hagués suposat, en cas de dubte, recuperar el material, donat que aquell dia venia la dona de la neteja, ho vaig tirar endavant.

Tanmateix, de campana, si que en tenen a Sant Antoni i no sembla pas del segle passat, encara que gairebé no ha sonat mai: Ja hi ha prou sorolls a la ciutat com perquè, a més, ens passem el dia tocant» —Afegeix amb bon criteri el rector.

Malgrat que a la parròquia de Montserrat existeix torre no hi ha, en canvi, campana;

els motius però són ben diferents. Com que la teulada és molt baixa permet pujar-hi amb facilitat i el mossèn pensa que hi hauria perill de robatori: «Així, segur que no ens la prenen». A Sant Jaume no van tenir la mateixa precaució i els gitanos els la van afaitar. D'això aviat en farà 14 anys, a hores d'ara n'hi ha una altra, encara que gairebé està en desús. «Quan vaig entrar en aquesta parròquia la campana estava feta malbé, li vaig posar un batall, però de fet només es toca en algunes misses dominicals i són els nens del barri els qui ho fan; ells són els campaners de Sant Jaume». —M'asseverà el rector—. Malgrat tot, ell no és massa partidari del seu ús ja que la seva parròquia no està pas aïllada i pensa que les campanades són un destorb per al veïnat.

Ntra. Sra. de la Salut és una de les poques parròquies emplaçades en els barris perifèrics on encara el campaner té una activitat periòdica. A més de tocar les hores i anunciar les misses repica pels bateigs, festes majors o dades assenyalades. Un costum que s'ha perdut amb el temps és el de donar propines als campaners

Campaner de Sant Josep (Foto: J.Sacases)

els dies de bateig. Com més generosa era la propina més ferma era la repicada. D'això en sabien prou «les campaneres», les dues germanes de la parròquia de Santa Maria que sempre lluien un mocador al cap a l'hora de tocar. En els anys vint eren reconeguts els seus repics per tot el Dalt la Vila. Els feligresos més veterans evoquen entranyablement el seu estil inconfusible. Eren tota una autoritat en l'art de fer voltar les campanes a les solemnitats; especialitat aquesta que avui ja s'ha deixat de banda. Aleshores l'ofici de campaner encara estava ben considerat.

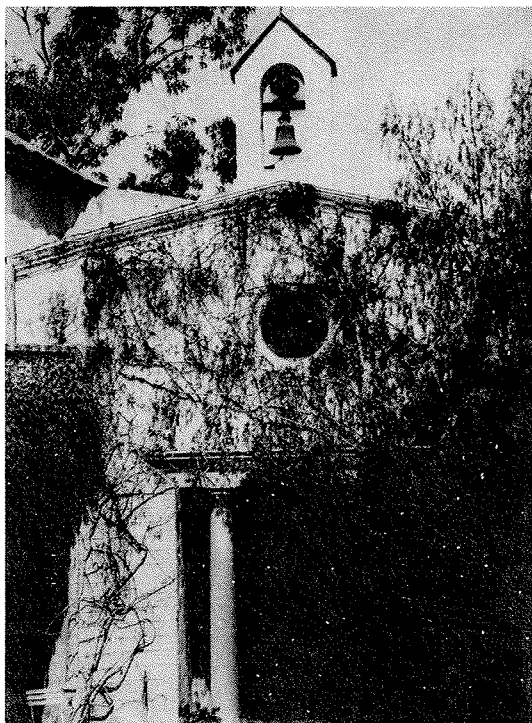
Per aquella època qui també gaudia d'una certa reputació era en Francesc Niubó, campaner de Sant Josep. Conten que la seva virtut més destacada no era precisament la diligència; tot el que tenia, però, de mandrós ho tenia d'astut. A voltes feia anar els escolans a repicar als bateigs però a l'hora de cobrar les propines sempre apareixia ell; s'embutxacava els diners i gentilmente obsequiava els vaillets amb caramels.

Temps enrera es coneixien tot un seguit

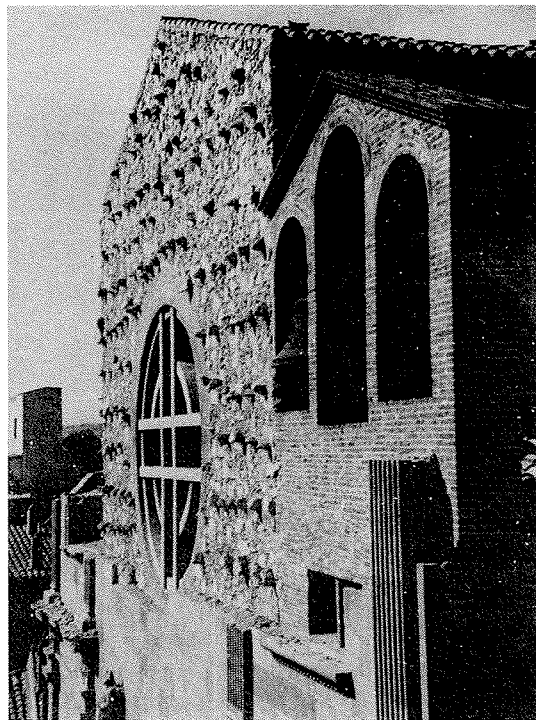
de tocs que amb el temps s'han anat perdent. Diuen que en Xicart, el qual anomenaven Rabassa, campaner de Sant Josep primer i després de Santa Maria, era tot un especialista en el toc d'«arrebato», que s'emprava per a convocar el sometent. A l'hora de tocar hi posava tant d'èmfasi que recordava el toc de vigília de festiu. Més d'una vegada entre el veïnat s'havia sentit dir: «O demà és festa o en Rabassa s'ha tornat boig».

Després de fer de campaner en Rabassa es dedicà a fer de paleta i més tard d'enterramorts.

El toc de l'angelus o el d'«enterrament» avui ja tan sols són un record. I de la mateixa manera el «toc de fi», que precedia a aquest darrer, un campaneig que tenia lloc poc després de la mort d'algun veí: repicava tants cops la campana com capellans anaven a casa del difunt. Així mateix els parroquians més vells de Santa Maria fan remembrança d'una imatge religiosa molt típica d'abans de la República. hi havia el costum que el sacerdot, amb l'estola i el copó, anés a

Can Malet (Pomar) 1950

Nou campanar provisional de l'església de Santa Maria

casa de l'agonitzant, acompanyat, d'un cantó, per un feligrés que sostenia una ombrella i, d'un altre, per un escolà que feia sonar una companeta; darrere seu, els veïns, amb ciris a la mà, completaven el seguici. En aquest cas l'escolà reproduïa una curiosa modalitat dual: el campaner «transitori», en el seu doble sentit de toca mentre transita i de fer-ho només d'una forma emporera que, és clar, depenia de si algú agonitzava. Mentre esdevenia aquest ritual la campana de l'església no parava de sonar i emmudia, a la fi, quan el capellà tornava.

De campaner, també ho era el sagristà quan a missa tocava les campanetes a l'hora de la comunió. De fet, fins fa pocs anys a un bon nombre de parròquies el campaner ha estat el propi sagristà qui antany gaudia de tot un seguit d'atribucions. A Sant Josep contem que una de les seves feines era la de cobrar als assistents a missa cinc cèntims per cadira; abans, anar a missa era com anar al teatre, havies de gratar-te la butxaca a l'entrada. Encara que, tot s'ha de dir, qui restava dret no pagava.

I bé, malgrat sembli un ofici per a la història, una cosa no em podreu negar: mentre hi hagi una campana hi haurà un campaner per a tocar-la. D'aquells que estiraven la corda, ja no en queden però dels altres encara se'n troba algun, testimoni viu que el temps encara no ha esborrat. Campaners d'esglésies, de convents, de monestirs, campaners de masies o d'ermites, campaners de fàbriques, d'estacions de tren, campaners de soca-rel o errants, efímers o espontanis... qui no ha tocat mai una campana? Si filem prim, de campaners, n'hi ha un grapat i els qui no ho són és perquè «fan campana» o perquè volen reivindicar el dret ben respectable a «sentir campanes i no saber on».

Voldria agrair la col·laboració de Josep Maria Riera, Maria Estadella, Salvador Alsina, Gemma Costa i dels inefables Joan Abril i Pep Cortinas, així com també dels rectors i persones de les parròquies que apareixen a la narració.